

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

war, not simply with the group, but with himself for being a group animal and with those aspects of his personality that constitute his groupishness' (p. 78), werken verhelderend en inspirerend. Jammer genoeg worden Foulkes' ideeën hierbij nauwelijks ter discussie gesteld. Zijn theorieën zijn ondertussen immers verder ontwikkeld en zouden in het verlengde van de reeds aangeboden ontstaansgeschiedenis van groepsmuziektherapie een mooie aanvulling kunnen betekenen binnen het psychotherapeutische luik in dit boek. Hoezeer de inhoud van deel twee ook de aandacht vasthoudt, toch blijft de analytische muziektherapeut als lezer met een onbevredigd gevoel achter. De titel *Group music therapy* doet immers vermoeden dat er steeds teruggegrepen zal worden naar muziektherapie, terwijl dit in feite lange tijd uitblijft. Het is dan ook een verademing wanneer in de laatste twee delen van het boek muziektherapie weer als onderwerp verschijnt. Onmiddellijk worden er boeiende vignettes aangebracht binnen een muziektherapeutische setting, die aan de hand van de ontwikkelingstheorieën van Bowlby verder worden uitgediept. Vervolgens wordt er specifiek ingegaan op de complexe rol van de muziektherapeut, als cotherapeut, als student en als supervisor. Zo haalt Davies in een voorbeeld uit haar eigen ervaring als cotherapeut de moeilijkheden aan die met verschillende muzikale persoonlijkheden binnen het werkveld kunnen ontstaan. 'Perhaps one of us was feeling anxious that the group might somehow fall apart, [...] whilst the other therapist was more prepared to wait and was in any case feeling that there was little space to speak' (p. 142). Algemeen kan gesteld worden dat in *Group music therapy* een stevig theoretisch houvast wordt aangeboden om analytische groepsmuziektherapie te kunnen funderen en omvatten. Daarnaast worden de vele verschillende duale relaties binnen een therapeutische groep ontcijferd. De unieke kracht van muziek, die het mogelijk maakt om alle individuen tegelijk te laten klinken, wordt onder de loep

genomen en de complexe rol van de muziektherapeut hierbij wordt in al zijn facetten verder uitgespit.

Ondanks het gevoel van verzadiging na het lezen van dit boek, blijft er ook een gemis hangen. De keuze voor verschillende auteurs om zo elk deel tot in de perfectie te kunnen verwoorden heeft tot gevolg dat de verschillende delen los van elkaar blijven bestaan. Dit gebrek aan coherentie resulteert in een tekort aan integratie van het analytisch theoretische kader in de laatste twee delen. Toch is deze uitgave in zijn geheel een interessante aanrader voor zowel klinische muziektherapeuten als voor muziektherapeuten in opleiding. Daarnaast vormt deze uitgave een mooie aanvulling op het eerste boek van Davies en Richards. Ook verbale psychotherapeuten kunnen met dit boek heel wat ontdekken over de non-verbale en affectieve aspecten van een psychoanalytische groepstherapie, geïllustreerd binnen een muziektherapeutische context.

Literatuur

DE BACKER, J. (2013). Psychoanalytical music therapy. In K. Kirkland (red.), *International dictionary of music therapy* (p. 104). Hove/New York: Routledge.

Een grote dame

Bespreking van

Edna O'Shaughnessy (2015 [2014]). *Inquiries in psychoanalysis — Collected papers of Edna O'Shaughnessy*. Redactie: Richard Rusbridger. The New Library of Psychoanalysis. Hove/New York: Routledge. ISBN 978 1 138 79645 4, 321 pp., £ 30,99

MARC HEBBRECHT

Edna O'Shaughnessy is een gerenommeerde kleiniaanse psychoanalytica, die na haar studie filosofie in Zuid-Afrika naar Londen emigreerde om zich in het werk van

Wittgenstein te verdiepen. Daar werd echter haar interesse gewekt voor de kinderspsychotherapie. Ze zocht contact met de Tavistock Clinic en kwam zo in contact met psychoanalytici. Vervolgens ging ze in psychoanalyse bij Anderson en Money-Kyrle. Uiteindelijk heeft ze een mooie analytische carrière gehad, waarin ze is opgeklimmen tot de hoogste rangen van de British Psychoanalytic Society. Haar supervisors waren overigens niet de minsten: Bick, Joseph, Segal en Rosenfeld. De invloed van Bions vroege werk is in haar werk onmiskenbaar. Haar filosofische achtergrond komt tot uiting in sommige van haar artikelen, zoals: *What is a clinical fact?* en *Mental connectedness*. In dit boek, dat ingeleid wordt door Richard Rusbridger, zijn twintig artikelen gebundeld die in vooraanstaande Engelstalige analytische tijdschriften zijn gepubliceerd (de meeste zijn ook terug te vinden op PEP-Web) alsook vier boekbesprekingen.

De meeste van haar artikelen zijn opgebouwd rond klinisch materiaal, vaak over kindanalyses die ze zelf heeft gedaan. Mogelijk onder invloed van Rosenfeld, interesseert ze zich voor complexe analytische situaties. Volgens haar leidt de verwondering over klinische impasses tot nieuwe theoretische ontwikkelingen. Haar onderscheid tussen 'enclaves' en 'excursies' is bijvoorbeeld interessant. Zo kan iemand in analyse blijven om het comfort dat dit biedt, zonder dat er daadwerkelijke verandering tot stand komt. In dat geval is er sprake van een enclave, of een zone van objectrelationele inperking. Bij een excursie gaat het om een volstrekt vermijden van emotioneel contact om een onderliggende psychotische toestand niet te ontdekken; de excursie als niet willen weten. Schitterend is haar artikel over hoe een leugenaar geanalyseerd kan worden, waarin naar voren komt hoe ze zich ergert aan het liegen en de manipulaties van haar analysant en zij slechts met veel moeite de analytische houding kan bewaren, maar toch niet vervalt in moraliseren en geleidelijk begrijpt dat de

analysant moeite had om door de valse façade van zijn moeder heen te dringen. Ze beschrijft mooi hoe een droom van de analysant het mogelijk maakt deze dynamiek zichtbaar te maken en te bespreken. Tijdens het lezen van dit boek was ik vooral benieuwd op welke wijze O'Shaughnessy het denken van Bion heeft geassimileerd en voortgezet. Haar interpretaties richten zich vooral op de onmiddellijke interactie die tot stand komt tussen analysant en analytica en betreffen minder de intrapsychische dynamiek. In haar werkwijze krijgt het concept van projectieve identificatie als vorm van primitieve communicatie bijzondere aandacht. In het eerste hoofdstuk, *The absent object*, zet ze een gedachtegang van Bion voort die hij in *Learning from experience* ontwikkelt. Wanneer een kind honger heeft, wordt het zich bewust van een onbevredigde behoefte, die ervaren wordt als een slecht innerlijk object. Naarmate het kind zich verder ontwikkelt, kan het deze ervaring van het slechte innerlijk object transformeren tot het gemis van iets goeds, waardoor de ervaring draaglijker, minder frustrerend en denkbaar wordt. Denken vindt zijn oorsprong in een afwezigheid. Er moet in geval van een afwezigheid een kritische keuze gemaakt worden tussen ofwel het ontwijken van frustratie ofwel het modifieren ervan en dan speelt de aanwezigheid van het primaire object een grote rol in het matigen van de intensiteit van de frustratie. O'Shaughnessy werkt deze bioniaanse noties verder uit. Het kind kan de afwezigheid van het object modifieren door te vluchten in almachtsdenken, om zich te verdedigen tegen de pijn die de afhankelijkheid van het object met zich meebrengt. Anderzijds is er niet alleen maar een negatieve kant aan afwezigheid; het kind heeft afwezigheid ook nodig. Afwezigheid is de natuurlijke en essentiële voorwaarde voor een relatie, anders degradeert deze tot een symbiose, waardoor de afzonderlijke identiteit van de persoon niet tot stand komt. Afwezigheid en scheiding van het object zijn nodig om een emotioneel perspectief te

krijgen op de ervaring van het samenzijn met het object. Zo kan er waardering ontstaan en authentieke bekwamen om het object als afzonderlijk en waardevol. O'Shaughnessy bespreekt de positieve waarde van afwezigheid. De voortdurende aanwezigheid van het object leidt immers tot intrusie en achtervolgingsangsten. Ze beschrijft drie stadia in het omgaan met afwezigheid: éérst is er de gevoelde aanwezigheid van iets slechts, vervolgens is er de gedachte aan een slecht aspect en ten slotte is er de gedachte aan het gemis van het goede, dat als onderscheiden, redelijk en begerenswaardig wordt beleefd. Het is niet verwonderlijk dat O'Shaughnessy vanuit haar filosofische achtergrond een bijzondere interesse vertoont voor de K-link, een bioniaans concept dat verwijst naar de emotionele ervaring zichzelf en de ander te kennen. De K-link wordt onderscheiden van de twee andere fundamentele links, L (liefde) en H (haat). Ze maakt onderscheid tussen <K>, <no K>, of de psychotische toestand, en <minus K>: het verkeerd begrijpen van zelf en anderen met kwaad opzet, waarbij bestaande betekenis teniet wordt gedaan en onttrokken (<denuded>). Er zijn goede redenen waarom patiënten psychische inhouden van zichzelf niet willen weten, omdat die te veel onlust, ondraaglijk innerlijk conflict, achtervolgende schuldgevoelens en zelfs desintegratie tot stand kunnen brengen. O'Shaughnessy is het bijvoorbeeld eens met Kohut dat het oedipuscomplex bij patiënten met narcistische problemen afwezig zou zijn. Volgens haar is het oedipuscomplex niet afwezig, maar wel onzichtbaar gemaakt, omdat dit te pijnlijk is. Dit illustreert ze met haar casus Leon in het hoofdstuk *The invisible Oedipus complex*. O'Shaughnessy beschouwt het werk van Bion als origineel. Niet als een radicale discontinuatie maar als een transformatie van het werk van illustere voorgangers (Freud en Klein) en niet los te zien van de wederkerige beïnvloeding van andere Londense collega's, zoals Rosenfeld, Segal en Winni-

cott. Op dit punt neemt ze een controversieel standpunt in. Als filosofe is ze ook minder enthousiast over het latere werk van Bion. Volgens haar is zijn denken te weinig gedisciplineerd en bevat het te veel contradicties, die leiden tot een oneindige proliferatie van betekenissen.

Al met al is het toch een indrukwekkend boek, dat van de lezer enige affiniteit met het postkleiniaanse denken veronderstelt. Het vormt een eerlijke weergave van het werk van een psychoanalytica van hoog niveau, die moeilijke klinische situaties gedurende lange tijd verdraagt, genuanceerd en consistent doordenkt en helder kan weergeven. Samengevat: een bijzondere prestatie.

Het raadsel

Bespreking van

Mark Kinet & Koen Baeten (red.) (2015). *Psychoanalyse als seksuologie? — Libido van gesel tot gezelschap*. Psychoanalytisch Actueel, nr. 20. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 3282 3, 300 pp., € 30,00

MARIT VAN DER MEULEN

In *Nader tot U* lezen we hoe in het jaar 1966 God-de-Ezel bij Gerard van het Reve thuis aanbelt. De grote volksschrijver doet open, helpt de Ezelgod de trap op, hetgeen nog moeilijk gaat, en neemt Hem in de slaapkamer in al Zijn geheime openingen. Deze verdichte fantasie leverde Van het Reve een aanklacht op in verband met blasfemie. De rechter sprak hem pas twee jaar later vrij. Maar toen had de seksuele revolutie al voor een omwenteling gezorgd: Phil Bloom was in haar bloetje op de televisie geweest, de anticonceptiepil maakte vrouwen baas in eigen buik en wie zijn partner wilde ruilen, was welkom op NVSH- (Nederlandse Vereniging voor Seksuele